ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ВЫСШЕЕ ОБЩЕСТВО ПО ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЕ, ЯЗЫКУ И ИСТОРИИ имени АТАТЮРКА



38. ICANAS

10-15.09.2007 ANKARA/TÜRKİYE

BİLDİRİLER/PAPERS/СБОРНИК СТАТЕЙ

ÇEVRE, KENTLEŞME SORUNLARI VE ÇÖZÜMLERİ
PROBLEMS AND SOLUTIONS OF ENVIRONMENT AND URBANIZATION
ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИИ И УРБАНИЗАЦИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

II. CİLT / VOLUME II / ТОМ II

ANKARA-2011

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ВЫСШЕЕ ОБЩЕСТВО ПО ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЕ, ЯЗЫКУ И ИСТОРИИ имени АТАТЮРКА

38. ICANAS

(Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)
(International Congress of Asian and North African Studies)
(Международный коигресс по изучению Азии и Севериой Африки)

10-15.09.2007 ANKARA / TÜRKİYE

BİLDİRİLER / PAPERS / СБОРИИК СТАТЕЙ

ÇEVRE, KENTLEŞME SORUNLARI VE ÇÖZÜMLERİ

PROBLEMS AND SOLUTIONS OF ENVIRONMENT AND URBANIZATION

ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИИ И УРБАНИЗАЦИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

II. CİLT / VOLUME II / TOM II

ANKARA-2011

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU YAYINLARI: 10/2

5846 Sayılı Kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna aittir. Bildiri ve panel metinleri içinde geçen görüş, bilgi ve görsel malzemelerden bildiri sahipleri ve panel konuşmacıları sorumludur.

All Rights Reserved. No part of this publication may be reproduced, translated, stored in a retrieval system, or transmitted in any form, by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission of the Publisher, except in the case of brief quotations, in critical articles or reviews. Papers reflect the viewpoints of individual writers and panelists. They are legally responsible for their articles and photograps.

Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (38: 2007: Ankara)

38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15 Eylül 2007 – Ankara / Türkiye: Bildiriler: Çevre, Kentleşme Sorunları ve Çözümleri = 38th ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies) 10-15 September 2007. – Ankara / Turkey: Papers: Problems and Solutions of Environment and Urbanization / Yayına Hazırlayanlar / Editors; Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın. – Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, 2011.

2 c.; 24 cm (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 10/2)

ISBN 978-975-16-2441-3 (tk.)

ISBN 978-975-16-2443-7 (2.c)

1. Çevre, Kentleşme, Asya-Toplantılar. 2. Çevre, Kentleşme, Kuzey Afrika-Toplantılar. 3. Asya ve Kuzey Avrupa Ulusları Çevre ve Kentleşme-Toplantılar I. Dilek, Zeki (yay. haz.) II. Akbulut, Mustafa (yay. haz.) III. Özer, Zeynep Bağlan (yay. haz.) IV. Gürses, Reşide (yay. haz.) V. Karababa Taşkın, Banu (yay. haz.)

301.2

Yayına Hazırlayanlar/Editors: Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın.

ISBN 978-975-16-2441-3 (tk.)

ISBN 978-975-16-2443-7 (2. c.)

Kapak Tasarım/Cover Design: Tolga Erkan

Baskı/Print: PRESMAT MATBAA GAZETE SANAYİ Tic. Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 30 cad. 538.sok No 68 • Ostim/ANKARA

Tel: (0312) 394 63 83 **Fax:** (0312) 394 44 31

e-posta/e-mail: presmat@hotmail.com **Web:** www.pressmatbaa.com

Baskı Sayısı / Number of Copies Printed: 450

Ankara 2011

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Adres/Address: Ziya Bey Caddesi Nu: 19, 06 520

Balgat-ANKARA/TÜRKİYE

Tel.: 90 (0312) 287 73 36

Belgegeçer/Fax: 90 (0312) 286 01 70

e-posta/e-mail: yuksekkurum@ataturkyuksekkurum.gov.tr

İÇİNDEKİLER/TABLE OF CONTENTS/СОДЕРЖАНИЕ

Sayfa Numarası/Page Number/Стр.

BİLDİRİLER/PAPERS/СТАТЬИ

KENTLEŞME VE KENTSEL YAŞAM NİTELİĞİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLERİN DIŞ MEKÂNLAR AÇISINDAN İRDELENMESİ: ANTAKYA ÖRNEĞİ
GÜZELMANSUR, Aysel-SALICI, Aylin-ALTUNKASA, M. Faruk 511

HAREKETSİZ HAYATLAR KÜLTÜRÜ VE BERABERİNDE GETİRDİKLERİ
İLHAN, Ekrem Levent 525

OSMANLI DÖNEMİNDE İSTANBUL SU YOLLARI
İLHAN, M. Mehdi 539

KÜRESEL ISINMA VE SU HAVZALARININ KORUNMASI, KULLANILMASI, ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE SICAK SULARDAN YARARLANMA
KARAKUŞ, Erdoğan 549

THE OBSTACLES FOR REALIZATION OF SOCIAL COHESION IN UZBEKISTAN
KAVUNCU, Ayşe Çolpan 557

ZONGULDAK HAVZASINDA MADEN KÖMÜRÜ ÜRETİMİ İLE BAŞLAYAN ÇALIŞMA VE KENTLEŞME KOŞULLARININ YÖRE HALKI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
KOCA, Hüseyin 581

XIX. YÜZYIL OSMANLI DÜNYASINDA BİRLİKTE YAŞAM STANDARDINA LOKAL BİR YAKLAŞIM: ŞUMNU ÖRNEĞİ
KÖKSAL, Osman 599

İŞLETMELERİN İŞ VE YAŞAM KALİTESİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK İKLİM DEĞİŞİMLERİNE DUYARLILIĞININ ARTAN ÖNEMİ
MARSAP, Akın 625

24 SAATTE DİKEY HAREKETLİLİK
MERT, Z. Gamze-DUYGUN, Gülhis 639

BELEDİYELERİN TOPRAK SATIŞI ÜZERİNE
MUTLU, Ahmet 649

ÇOCUK SUÇLULUĞUNU ÖNLEME KONUSUNDA YEREL YÖNETİMLERİN İLKE VE POLİTİKALARI
MUTLU, Ahmet 663

QUALITY OF URBAN LIFE STUDIES FOR SUSTAINABILITY AND LIVABILITY: A RESEARCH FRAMEWORK FOR GAZİMAGUSA (FAMAGUSTA)
OKTAY, Derya 675

EKOLOJİK TEMELE DAYALI SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME: MALATYA KENT ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME
ÖZCAN, Ayşe 685

KENTSEL YAPI DEĞİŞİMİNİN TARİHİ KENT DOKUSUNA ETKİLERİNİN İRDELENMESİ: ANTAKYA ÖRNEĞİ
SALICI, Aylin-GÜZELMANSUR, Aysel-ALTUNKASA, M. Faruk 707

KUZEY AFRİKA VE ASYA ÜLKELERİNİN 1990-2020 YILLARI ARASI NÜFUS DEĞİŞİMLERİ VE DOĞABİLECEK SORUNLAR
SARAÇOĞLU, Hüseyin 717

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA TÜRKİYE'DE NÜFUS KONUSUNUN DÖNEMİN DERGİLERİNE YANSIMASI ÖRNEĞİ:
GÜRBÜZ TÜRK ÇOCUĞU DERGİSİ
SARIKAYA, Makbule 729

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОРОШАЕМОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ В ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКОМ РЕГИОНЕ: ПОЛИТИКА КАЗАХСТАНА
SEYTKAZİEV, A.S./СЕЙТКАЗИЕВ, А.С.-ŞİLİBEKOV, S.K./ШИЛИБЕКОВ, С. К. 745

KÜRESEL KONFERANSLAR VE ÇEVRE SORUNLARI: ÇEVRE KALKINMA VE ETİK AÇISINDAN ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME
SEZER, Özcan 757

HALKLA İLİŞKİLER ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE SORUNLARINA YÖNELİK TUTUMLARI
SİLKÜ, H. Aydan 777

A STUDY OF INTERNAL MOBILITY OF THE FOREIGN BORN IN TURKEY
SİRKECİ, İbrahim –COHEN, Jeffrey H. –CAN, Neriman 791

KIRSAL VE KENTSEL ALANLARDAKİ SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİME BAĞLI OLARAK TÜRKİYE YAYLALARININ FONKSİYONLARINDAKİ FARKLILAŞMA
SOMUNCU, Mehmet 811

ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE SOSYAL-TOPLUMSAL KALİTELERİN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİLERİ
ŞAHİN, Fatih 831

BİR KENTLEŞME SORUNU OLARAK GECEKONDULARDA YAŞANAN AİLE İÇİ ŞİDDET VE KADIN –ANKARA İLİ, ÇANKAYA İLÇESİ, YILDIZ ÖRNEĞİ–
ŞENOL, Dolunay-YILDIZ, Sıtkı 841

ЗДОРОВЬЕ ДЕТСКОГО НАСЕЛЕНИЯ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ЗАЩИТЫ ДЕТСТВА
TINIŞBAYEVA, A. A./ТЫНЫШБАЕВА, А. А. 853

TÜRKİYE'DE 2000-2006 DÖNEMİNDE TARIMSAL ÜRETİCİLERİN REFAH KAYBI: BANDIRMA ÖRNEĞİ
TUNÇSİPER, Bedriye-SÜREKÇİ, Dilek 861

NORMATİF İÇERİĞİ VE DEVLETLERİN BU ALANDAKİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ BAKIMINDAN YETERLİ YAŞAM STANDARDI HAKKI
UZ, Abdullah-METİN,Yüksel 873

KAYIT DIŞI YAŞAMLAR
YAŞAR, M. Ruhat 897

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ
YAYLI, Hasan 917

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ORTA ÖLÇEKLİ KENTLERİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE ÜZERİNDE BİR İNCELEME
YAZAR, Kadir Hakan 937

GÖÇÜN AİLE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
YILDIRIM, Kazım 961

KENT MERKEZLERİNDE İKAMET EDEN YAŞLILARIN
SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI (ADAPAZARI ÖRNEĞİ)
YILDIRIM, Neşide 975

KENTLEŞME SORUNLARI BAĞLAMINDA KENTLERDE RİSK ALGISI VE
FARKLI KENTLEŞME BİÇİMLERİ
YILMAZ, Cevdet 997

RUSYA FEDERASYONUN'DA YAŞAYAN TÜRK TOPLULUKLARININ
ANADİLLERİNİ KULLANMA ORANLARINDAKİ BÖLGESEL FARKLILIKLAR
YİĞİT, Ali 1013

BİLDİRİLERDEKİ RENKLİ RESİMLER 1033
THE COLOURED PICTURES OF THE PAPERS
ЦВЕТНЫЕ ИЛЛЮСТРАЦИИ И ФОТОГРАФИИ

RUSYA FEDERASYONUN'DA YAŞAYAN TÜRK TOPLULUKLARININ ANADİLLERİNİ KULLANMA ORANLARINDAKİ BÖLGESEL FARKLILIKLAR

YİĞİT, Ali*
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

2002 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre 145.166.731 nüfusa sahip olan Rusya Federasyonu'nda 160 farklı etnik topluluk yaşamaktadır. Nüfusunun % 79,8'ini Ruslar, % 2'sini Ukraynalılar ve ‰ 6'sını Beyaz Rus (Belarus)'lar yani nüfusun % 82,4'ünü Slavlar oluşturur. Slav nüfustan sonra en kalabalık olan azınlık Türklerdir. Rusya nüfusunun % 8,4'ünü (12,1 milyon) çeşitli Türk toplulukları oluşturmaktadır. Bu nüfusun 2/3 si (7,8 milyon) İdil-Ural bölgesinde, % 16,3'ü (2 milyon) Sibirya ve Uzakdoğu'da, % 12,2'si de Kafkasya ve Aşağı İdil bölgesinde yaşamaktadır.

Rusya Devlet İstatistik Komitesi (Goskomstat)'nin verilerine göre Rusya'da 37 ayrı Türk topluluğu bulunmaktadır. Bu topluluklardan 11 tanesinin asli vatanı Rusya değildir. Yani Ortaysa, Kafkasya, Kırım gibi bugünkü Rusya'nın dışında kalan bölgelerdir. Göçmen olarak niteleyebileceğimiz bu topluluklar dışındaki 26 ayrı Türk topluluğunun Rusya içinde kendilerine ait bir bölgesi bulunmaktadır.

İşte anavatanları Rusya içinde bir yer olan Türk topluluklarının kendi bölgelerinde ve Rusya'nın diğer bölgelerindeki ana dil kullanım durumlarındaki farklılıklar dikkat çekicidir. Bilhassa Sibirya bölgesindeki küçük gruplar halindeki Türk topluluklarının anadillerini kullanım oranları sürekli düşüş göstermektedir. Anadilini unutmuş bir topluluğun kendine ait diğer değerleri de hızla yitireceği gerçeği bu toplulukların kısa bir süre sonra yok olacaklarını göstermektedir.

Bu çalışmada her bir topluluğun önce toplam nüfusları ve bu nüfusun bölgesel dağılışı ele alınacak sonra 2002 ve 1989 nüfus sayımlarındaki veriler üzerinden anadillerini kullanım oranlarındaki tarihsel ve bölgesel farklılıklar ve bunun nedenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Türk nüfusu, Rusya'daki Türkler, Anadil.

---

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, Adapazari-TÜRKİYE**, e-posta:** ayigit@sakarya.edu.tr

ABSTRACT

Regional Differences in the Ratio of the Usage of Mother Tongues in the Turkic Groups Living in Russian Federation

Abstract-In accordance with the results of 2002 census, 160 different ethnic groups live in the Russian Federation with a total population of 145 166 131. 79.8 % of the population is Russian, 2 % is Ukrainian and 0.6 % is Belarusian, so it can be said that 82.4 % of the total population belong to the Slav race. Majority of the population except the Slavs are Turks. 8.4 % of the population (12.1 million) belongs to different Turkic Groups. 2/3 percentage of the population (12.1 million) lives in Idel(Volga)-Ural Region, 16.3 % (2 million) lives in Siberia and Far East and 12.2 % settles in the region of Caucasus and Lower Idel.

According to the State Committee on Statistic of Russia (Goskomstat Rossii), 37 different Turkic ethnic groups are living in Russia. Eleven of these groups are not originally from Russia. They are from regions such as middle-Asia, Caucasus and the Crimea, which are outside of Russia. Other than the mentioned groups, which are immigrants, 26 other Turkic groups have a region of their own in Russia. The usage of the mother tongue among Turkic groups in their homeland in Russia and in other parts of Russia is quite noteworthy. Especially, Turkic Groups living in the Siberian region as small groups speak their mother tongues less than they used to. It is a fact that a community, which forgets its mother tongue, will also lose their values rapidly and die out in a short time.

In this study, firstly the total population of each group and their distribution of these populations among the regions will be taken into account. Later from the results of 2002 and 1989 census, the ratios of regional and historical differences in the usage of mother tongues and their causes will be evaluated.

Key Words: Russian Federation, Turkic people, The Turkic's in Russia, Own language. Mother Tongues.

GİRİŞ

2002 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Rusya Federasyonu toplam nüfusunun (145,2 milyon) % 8,4'ünü (12,1 milyon) çeşitli Türk toplulukları oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu (RF) içinde yer alan 21 özerk cumhuriyetten 7 tanesi (Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Saha (Yakutistan), Tuva, Hakasya ve Altay cumhuriyetleri) bazı Türk toplulukları adına oluşturulmuştur. İki tanesine de Çerkez toplulukları ile ortak cumhuriyet (Karaçay-Çerkez ve Kabardino-Balkar) kurulmuştur. Ayrıca Dağıstan'ın yerleşik nüfusu içinde yer alan Kumuk, Nogay ve Azeri Türkleri, bu ülke nüfusunun % 20'sini oluşturur. Taymur özerk bölgesi de Türk topluluklarından Dolganlar (% 17) ile Kuzey Asya topluluklarından Nenetsler adına oluşturulmuştur. Belirtilen bu federatif cumhuriyetler dışında; Astrahan (% 23), Ulyanov (% 21), Orenburg (% 17), Tümen (% 13), Çelyabinsk (% 12) gibi

oblastların ve Hanti-Mansis (% 15), Yamola-Nenets (% 11) gibi özerk bölgelerin nüfusunun önemli bir kısmını da Türk toplulukları oluşturmaktadır.

RF'nda 160 farklı etnik topluluk yaşamaktadır. Nüfusunun % 79,8'ini Ruslar, % 2'sini Ukraynalılar ve ‰ 6'sını Beyaz Rus (Belarus)'lar yani nüfusun % 82,4'ünü Slavlar oluşturur. Slav nüfustan sonra en kalabalık olan azınlık Türklerdir. Türkler Rusya nüfusunun % 8,4'ünü oluşturmaktadır. Ayrıca Çeçen, İnguş, Çerkez, Abhaz ve Dağıstan toplulukları gibi alt gruplara ayrılan Kafkas toplulukları da % 3,5'ini oluşturmaktadır. Nüfusun geri kalan kısmını ise, Karel, Mordvin, Udmurt, Mari, Komi gibi Fin toplulukları ile Buryat, Kalmuk ve Koryak gibi Moğol toplulukları ve Evenkiler, Çukçiler, Nenetsler gibi Kuzey Asya toplulukları oluşturur (Yiğit, 2006).

RF'ndaki Türk nüfusun 2/3 si (7,9 milyon) İdil-Ural bölgesinde, % 16,3'ü (2 milyon) Sibirya ve Uzakdoğu'da, % 12,2'si de Kafkasya ve Aşağı İdil bölgesinde yaşamaktadır. RF'ndaki Türk topluluklarının son iki sayımda, genel ve bölgelerindeki nüfus değişimi **Tablo: 1** ve **Tablo: 2**'de gösterilmiştir. Burada Azeri nüfus için Dağıstan, Kazak nüfus için de Astrahan kendi bölgesi olarak alınmıştır. Ancak Kazak nüfus için tek bölge burası değildir. Kazakistan'a sınır olan hemen her eyalette yerli kazak nüfus bulunmaktadır. Şor ve Tofalar ise yaşadıkları oblastın (eyaletin) toplam nüfusu içinde değerlendirilmiştir. Diğer Türk toplulukları ise sonradan yerleşmiş göçmen nüfus olarak kabul edilmiş ve değerlendirmeye alınmamışlardır. Daha önceki sayımlarda nüfusları ayrıca verilmeyen Çulım Türkleri Hakaslar içinde; Telengit, Teleut, Kumandı, Tubalar ve Çelkan Türkleri de Altay Türkleri içinde gösteriliyordu. 2002 sayımında bu toplulukların da nüfusları ayrıca yer almıştır. Yine bu sayımda Tatar nüfus içinde Kreşin, Astrahan ve Sibirya Tatarları, Tuva nüfus içinde de Tuva-Todjin nüfus ayrıca gösterilmiştir. Böylece RF'da nüfusları verilen Türk topluluklarının sayısı 37'ye çıkmıştır. Ancak biz bu toplulukları dâhil oldukları grup içinde değerlendirerek, kendilerine ait bölgeleri olan 16 topluluğu, anadillerini bilme ve kullanma özelliklerini bölgelere ve topluluklara göre ayrı ayrı ele alıp sonra topluca değerlendireceğiz.

Tablo 1: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarına göre Rusya Federasyonu'nda yaşayan Türk topluluklarının nüfusları

Topluluk	Rus.Fed. Nüfusu					Kendi Bölgesi nüfusu			Kendi Bölgesi %'si		
	1989	(%)	2002	(%)	Fark	1989	2002	Fark	1989	2002	Fark
Tatar	5.522.096	3,76	5.554.601	3,83	100,6	1.765.404	2.000.116	113,3	48,5	52,9	109,1
Başkurt	1.345.273	0,92	1.673.389	1,15	124,4	863.808	1.221.302	141,4	21,9	29,8	136,1
Çuvaş	1.773.645	1,21	1.637.094	1,13	92,3	906.922	889.268	98,1	67,7	67,7	100,0
Kazak	635.865	0,43	653.962	0,45	102,8	126.500	142.633	112,8	19,9	21,8	109,5
Azeri	335.889	0,23	621.840	0,43	184,6	75.463	111.656	148,0	4,2	4,3	102,4
Yakut	380.242	0,26	443.852	0,31	116,7	365.236	432.290	118,4	33,4	45,5	136,2
Kumuk	277.163	0,19	422.409	0,29	152,4	231.805	365.804	157,8	12,9	14,2	110,1
Tuvalı	206.160	0,14	243.442	0,17	118,1	198.448	235.313	118,6	64,3	77,0	119,8
Karaçay	150.332	0,10	192.182	0,13	127,8	129.449	169.198	130,7	31,2	38,5	123,4
Özbek	126.899	0,09	122.916	0,08	96,7						
Balkar	78.341	0,05	108.426	0,07	138,4	70.793	104.951	148,3	9,4	11,6	123,4
Türk (TC)	9.890	0,01	92.415	0,06	933,5						
Nogay	73.703	0,05	90.666	0,06	123,0	28.294	38.168	134,9	1,6	1,5	93,8

Altaylı*	69.409	0,05	77.822	0,05	112,1	59.130	62.192	105,2	31,0	30,6	98,7
Hakas*	79.254	0,05	76.278	0,05	96,2	62.859	65.421	104,1	11,1	12,0	108,1
Türkmen	39.739	0,03	33.053	0,02	83,2		13.937			0,5	
Kırgız	41.734	0,03	31.808	0,02	73,8						
Şor	15.745	0,01	13.975	0,01	89,5	12.585	11.554	91,8	0,4	0,4	100,0
Gagauz	10.051	0,01	12.210	0,01	121,4						
Dolgan	6.584	0,00	7.261	0,01	110,0	4.939	5.517	111,7	8,9	13,9	156,2
Kırım Tatarı	21.275	0,01	4.131	0,00	19,2						
Meshet Türkü	9.926	0,01	3.257	0,00	32,8						
Uygur	2.577	0,00	2.867	0,00	111,4						
Karakalpak	6.155	0,00	1.609	0,00	26,1						
Tofa	722	0,00	837	0,00	114,5	630	723	114,8	0,0	0,0	150,0
Karay	680	0,00	366	0,00	53,8						
Kırımçak	338	0,00	157	0,00	46,4						
TOPLAM	**11.218.933**	7,63	**12.122. 825**	8,35	**108,1**						

Tablo 2: 2002 nüfus sayımlarına göre R.F.'nda Türk dilleri konuşanların sayısı ve Türk topluluklarının nüfusları

Lisan	**Konuşan Sayısı**	**Topluluğun Nüfusu**	**Topluluk-Dil %'si**	**Kendi Dilini Bilen Sayısı**	**Kendi Dilini Bilen %'si**
Tatarca	5.347.706	5.554.601	96,3	4.488.330	80,8
Başkurtça	1.379.727	1.673.389	82,5	1.192.950	71,3
Çuvaşça	1.325.382	1.637.094	81,0	1.253.098	76,5
Azerice	669.757	621.840	107,7	506.043	81,4
Kazakça	563.749	653.962	86,2	470.699	72,0
Kumukça	458.121	422.409	108,5	408.905	96,8
Yakutça	456.288	443.853	102,8	413.602	93,2
Karaçay-Balkarca	302.748	300.607	100,7	285.460	95,0
Tuvaca	242.754	243.442	99,7	232.945	95,7
Nogayca	90.020	90.666	99,3	82.110	90,6
Altayca	65.534	67.239	97,5	59.045	87,8
Hakasça	52.217	75.622	69,1	49.105	64,5
Şorca	6.210	13.975	44,4	5.473	39,2
Dolganca	4.865	7.261	67,0	4.538	62,5
Tofaca	378	837	45,2	114	13,6

Kaynak: Goskomstat.•

* Çulım Türkleri Hakaslara; Kumandi, Telengit, Teleut, Tubalar ve Çelkan Türkleri de Altaylılar nüfusuna katılmıştır

• Bu çalışmada kullandığımız tüm nüfus verilerini Rusya Devlet İstatistik Komitesi (Goskomstat)'nden temin ettik. Bu nedenle her tabloda ve her rakam verdiğimiz yerde ayrıca kaynak gösterilmeyecektir.

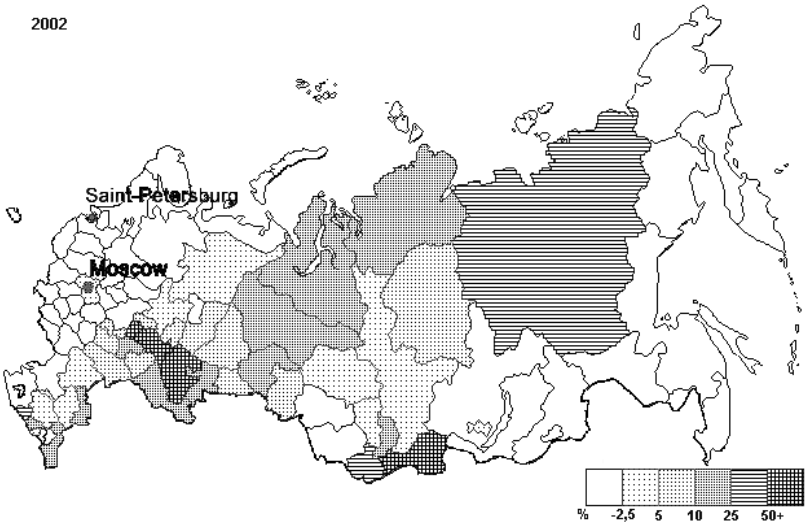

Harita 1: Rusya Federasyonunda Türk Nüfusu yoğunluğu (2002).

İdil-Ural Bölgesi

İdil-Ural bölgesi, eski Türk İdil Boyu Bulgar Devleti (8–14.yy.) ve onun varisi Kazan Hanlığı'nın (1437–1552) sahasını kapsayan, Volga ırmağının orta çığırı, Kama nehri ve Ural dağları arasındaki alandır. Bugün bu bölgede, RF'nun Volga Ekonomik bölgesini oluşturan 3 Türk cumhuriyeti (Çuvaşistan, Tataristan, Başkurdistan), 3 Fin cumhuriyeti (Mari-El, Udmurtya ve Mordovya) ile 8 oblast (idarî bölge) yer almaktadır. Ayrıca Ural bölgesinde yer alan Çelyabinsk ve Sverdlovsk oblastlarının ve Kuzeybatı bölgesinde yer alan Komi cumhuriyetinin bir kısmını da kapsamaktadır. Rusya'nın en önemli endüstri bölgelerinden birine karşılık gelen bu bölgede yer alan üç Türk özerk cumhuriyeti ile bunlara komşu bulunan diğer özerk cumhuriyetler ve oblastlarda, 2002 nüfus sayımına göre toplam 7,9 milyon Türk yaşamaktadır. Bu miktar Rusya Federasyonu'ndaki toplam Türk nüfusunun % 65'ine, bir başka ifadeyle 2/3'sine karşılık gelir (Yiğit, 2000). Ancak Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türklerinin toplam nüfus 8.865.000 kişiyi bulur. Bu da toplam Türk nüfusunun % 73'üne karşılık gelir. Bu üç topluluğun ortak özellikleri; RF içinde en fazla dağılmış ve nüfusları kalabalık olmalarıdır. Buna rağmen nüfuslarının en az 1/5'i anadillerini bilmemektedir. Anadillerini kullanma oranları ise çok daha düşük değerlerdedir. Şimdi bu topluluklar daha yakından ele alalım.

Tatar Türkleri

Rusya Federasyonu içindeki en kalabalık azınlığı oluşturan Tatarların toplam nüfusu 5.555.000 kadardır. Bu nüfusun iki milyonu kendi ülkesinde, bir milyon kadarı Başkurdistan'da, 2,7 milyonu da komşu ülke ve eyaletlerde olmak

üzere 4,7 milyonu İdil-Ural bölgesinde yaşamaktadır. Yani Rusya Federasyonunda yaşayan toplam Tatar nüfusunun % 85'i İdil-Ural bölgesinde yer almaktadır. Geri kalanı da Rusya'nın hemen her tarafına dağılmıştır. İdil-Ural bölgesi dışındaki diğer bölgelerinde 850 bin kadar, Eski Sovyet ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkelerinde de toplam bir milyona yakın Tatar nüfus bulunmaktadır (Yiğit, 2006).

2002 sayımına göre Rusya'da yaklaşık 5.350.000 kişi Tatarca bilmektedir. Bunlardan 4.490.000'i Tatardır. Geri kalan 860 bin kişinin 525 binini Başkurtlar, 135 binini Ruslar, 70 binini Çuvaşlar, 43 binini Mariler, 26 binini Udmurtlar, 10 binini Kazaklar ve 50 binini de diğer topluluklardan insanlar oluşturmaktadır. Tatarlar Rusya'nın her tarafına dağıldıkları için, hemen her toplulukla az ya da çok ilişkileri bulunmaktadır. Yani Tatarlar Rusya'da en kalabalık azınlık olmanın yanında dilleri de Rusçadan sonra en fazla kullanılan ikinci dildir. Tatarca bu kadar yaygın ve güçlü bir dil olmasına rağmen Tatarların % 20'si anadillerini bilmemektedir. Bu oranın Sovyet döneminin sonlarında yapılan 1989 sayımında % 15 olduğu göz önüne alındığında, hak ve özgürlükler alanındaki bütün gelişmelere rağmen 13 yılda % 5'lik bir kayıp söz konusudur. Rusya'da en kalabalık azınlık olmanın ötesinde sosyo-ekonomik açıdan güçlü bir toplum olmalarına rağmen bu kadar kayba uğramaları, Ruslarla çok fazla kaynaşmış Türk topluluğu olmalarından kaynaklanmaktadır.

Genel durum bu olmakla birlikte bölgesel olarak oldukça farklı durumlar göze çarpmaktadır. Tataristan'da yaşayan Tatarların % 94'ü, Mordovya-'dakilerin % 93'ü, Çuvaşistan'dakilerin % 90'ı, Başkurdistan'dakilerin % 87'si anadillerini bilmektedirler. Yani kendi ülkesi ve komşu ülkelerdeki Tatarların büyük bir kısmı anadillerini bilmede pek sorun yaşamıyorlar gibi görünmektedir. Ancak İdil-Ural bölgesinden uzaklaştıkça anadillerini bilmeyenlerin oranı çoğalmaktadır. Nitekim Ural dağlarının hemen doğusunda, yani Tatar nüfus oranının oldukça yüksek olduğu Batı Sibirya'da yer alan Hanti-Mansis ve Yamola-Nenets özerk bölgelerinde anadillerini bilme oranı % 65'e düşmektedir. Doğu Sibirya'daki Saha ve Buryat cumhuriyetlerinde bu oran % 47'ye gerilemektedir (**Tablo 3**). Yani ülkesinden ve bölgesinden uzaklaştıkça anadilini bilme oranı azalmaktadır. Bu oranları 1989 nüfus sayımındaki değerlerle karşılaştırdığımızda, genel olarak tüm bölgelerde azalma olmakla birlikte, kendi bölgesinde 2-3 puan, Sibirya'da 10 puan civarında bir azalma görülmektedir. Kısacası Tatar nüfusun anadilini bilme oranı bölgelerinden uzaklaştıkça ve bulundukları bölge nüfusu içindeki oranları azaldıkça, anadillerini bilme ve kullanma oranları da azalmaktadır.

Tablo 3: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Tatarların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari Birim	1989 Nüfusu	Bölge nüf. İçindeki %si	Anadilini Bilen		2002 Nüfusu	Bölge nüf. İçindeki %si	Anadilini Bilen	
			Sayısı	%si			Sayısı	%si
Toplam	**5.522.096**	**3,76**	**4.724.864**	**85,6**	**5.554.601**	**3,83**	**4.488.330**	**80,8**
Tataristan	1.765.404	48,5	1.705.151	96,6	2.000.116	52,9	1.884.442	94,2
Başkurdistan	1.120.702	28,4	1.040.680	92,9	990.702	24,1	859.748	86,8
Udmurtya	110.490	6,9	90.019	81,5	109.218	7,0	80.963	74,1
Hanti-Mansi	97.689	7,6	74.797	76,6	107.637	7,5	70.007	65,0
Mordovya	47.328	4,9	44.283	93,6	46.261	5,2	42.769	92,5
Mari-El cum.	43.850	5,9	38.802	88,5	43.377	6,0	36.101	83,2
Çuvaşistan	35.689	2,7	32.235	90,3	36.379	2,8	32.507	89,4
Yamal-Nenets	26.431	5,3	19.866	75,2	27.734	5,5	17.767	64,1
Komi cum.	25.980	2,1	17.263	66,4	15.680	1,5	9.368	59,7
Sakha (Yakutistan)	17.478	1,6	9.684	55,4	10.768	1,1	5.026	46,7
Buryatya	10.496	1,0	5.909	56,3	8.189	0,8	3.837	46,9
Ust-Orda Buryat	4.391	3,2	3.356	76,4	4.102	3,0	2.660	64,8
Kalmukya	1.312	0,4	944	72,0	1.076	0,4	619	57,5

Başkurt Türkleri

2002 nüfus sayımına göre, RF'nda yaşayan Başkurtların sayısı 1.763.000 kadardır. Bunların % 73'ü kendi ülkesinde, % 10'u Çelyabinsk'te, % 3'ü Orenburg'da, % 2,4'ü Perm'de, % 2,2'si Sverdlovsk'da ve ‰ 9'u da Tataristan'dadır. Yani toplam Başkurt nüfusun % 95'i İdil-Ural bölgesinde yaşamaktadır. 2002 nüfus sayımına göre Rusya'da yaklaşık 1.380.000 kişi Başkurtça bilmektedir. Bunların 1.193.000'ini Başkurtlar, 138 binini de Tatarlar oluşturmaktadır. Geri kalan yaklaşık 50 bin kişi ise çeşitli topluluklardandır. Bu değerlere göre Başkurt nüfusun yaklaşık % 30'u anadilini bilmemektedir. Ancak Başkurtların yaklaşık % 30'u (525 bin kişi) Tatarca bilmekte ve bunların 3/2'si Tatarcayı anadil olarak kullanmaktadır. Yani Başkurtların yaklaşık % 10'u Rusçayı birinci dil olarak kullanmakta, % 20'si Tatarcayı birinci dil olarak kullanmakta, geri kalan % 70'i de anadilini birinci dil olarak kullanmaktadır. Bu oran bölgelere göre değişmektedir. Mesela Perm'deki Başkurtların % 50'den fazlası, Tataristan ve Samara'dakilerin yaklaşık % 30'u, Başkurdistan ve Udmurtya'dakilerin % 20'si, Komi cumhuriyeti ve Sverdlovsk'dakilerin % 10'u birinci dil olarak Tatarcayı kullanmaktadırlar. Aslında Tatarca ile Başkurtça birbirlerine çok yakın dillerdir. Başkurtça her ne kadar 70–80 yıldan bu yana yazılı bir dil olarak kabul görse de ülkedeki okulların pek çoğunda hala öğrenim dili Tatarcadır. Rusların ihtilalden hemen sonra Başkurtlara millet statüsü vermekteki amaçları; İdil-Ural Türk birliğini bölmekti. Fakat Başkurtlarla Tatarlar birbirlerine o kadar kaynaşmışlardır ki, onları ayırmak çok zordur (Yiğit, 2002). Ayrıca 1989 nüfusu ile 2002 nüfusu arasında görülen 300 bin kişiden fazla nüfus artışını göç ile açıklamak mümkün değildir. Bu kadar artış ancak kimlik beyanındaki değişme ile açıklanabilir. Başkurtların bir kısmı kendisini Tatar olarak beyan etmekte iken, son dönemde bu durumda bir değişme olmuş, Başkurt kimliği benimsenmeye başlanmıştır.

Başkurt nüfusun anadilini kullanmadaki bölgesel farklılıklara baktığımızda, Çelyabinsk, Orenburg ve Kurgan gibi ülkenin doğusunda ve güneyindeki eyaletlerde yaşayan Başkurtların % 85'i anadilini kullanırken kendi ülkeleri olan Başkurdistan'da bile bu oran % 70'i ancak geçmektedir. Yine Başkurt nüfus miktarının yüksek olduğu Sverdlovsk, Tataristan, Samara ve Udmurtya gibi komşu ve yakın bölgelerde Tatarca kullanımından dolayı anadilini kullanma oranı % 50'yi biraz geçmektedir. Uzak bölgelerde ise % 50 veya biraz altındadır. Yani genel olarak Başkurt nüfusun yaklaşık 1/3'si anadillerini bilmemekte ya da kullanmamaktadırlar.

Tablo 4: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Başkurtların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**1.345.273**	**0,92**	**979.923**	**72,84**	**1.673.389**	**1,15**	**1.192.950**	**71,29**
Başkurdistan	863.808	21,9	645.351	74,7	1.221.302	29,8	912.204	74,7
Hanti-Mansi	31.151	2,4	22.557	72,4	35.807	2,5	21.862	61,1
Tataristan	19.106	0,5	10.816	56,6	14.911	0,4	7.569	50,8
Udmurtya	5.217	0,3	2.997	57,4	4.320	0,3	1.949	45,1
Komi	5.313	0,4	3.135	59,0	3.149	0,3	1.685	53,5
Yakutistan	4.190	0,4	2.673	63,8	2.335	0,2	1.254	53,7

Çuvaş Türkleri

Bugün Rusya Federasyonunda toplam 1.640.000 kadar olan Çuvaş nüfusun % 54'ü kendi ülkesinde olmak üzere, % 90'ı İdil-Ural bölgesinde yaşamaktadır. Tataristan, Başkurdistan, Ulyanov ve Samara eyaletlerinin her birinde 100 binden fazla Çuvaş nüfusu bulunmaktadır. İdil-Ural bölgesi dışında Merkezi ve Kuzeybatı Rusya'da 90 bin, Sibirya'da da 75 bin kadar nüfusları bulunmaktadır. Sovyetler Birliği dağılmadan önce Rusya Federasyonunda yaşayan ikinci en kalabalık Türk topluluğu Çuvaşlardı, ancak son sayımda Başkurt nüfus Çuvaş nüfusu geçmiş ve Çuvaşlar üçüncü sıraya gerilemiştir. Türk toplulukları arasında en az nüfus artışı olan toplulukların başında Çuvaşlar gelmektedir. 1926'da toplam sayıları 1,1 milyon kadar iken 73 yılda sadece 650 bin kişi artarak 1989'da 1.773.000'e ulaşmıştı. Ancak 2002 nüfus sayımında nüfusları 1.673.000'e gerilemiştir. Bu durumun başlıca nedeni, kapalı toplum halinde yaşayan Çuvaşlardaki nüfus artış oranlarındaki düşüklüğün yanında, Hıristiyan olmaları nedeniyle daha hızlı bir asimilasyona uğramaları ve gittikçe Ruslaşıyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

RF'da 2002 sayımında toplam 1.325.000 kişi Çuvaşça bilmektedir. Bunların 1.253.000'i Çuvaş, 35 bini Rus, 30 bini Tatar, geri kalanların da çoğunluğu Mordva, Başkurt ve Mari gibi İdil-Ural toplumlarındandır. Çuvaşların % 77'si anadilini bilmektedir. Çuvaş nüfusta azalma olduğu gibi anadilini bilme oranlarında da azalma olmaktadır. Ancak bu durum Tataristan, Başkurdistan gibi komşu ülkelerde 3–5 puan iken uzak bölgelerde daha yüksektir. Doğu Sibirya ve Uzakdoğu bölgelerindeki Çuvaşların ancak % 30 kadarı anadilini bilmektedir.

Tablo 5 : 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Çuvaşların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	1989	Bölge	Anadilini Bilen		2002	Bölge	Anadilini Bilen	
Birim	Nüfusu	n.%si	Sayısı	%si	Nüfusu	n.%si	Sayısı	%
Toplam	**.773.645**	**1,21**	**1.375.215**	**77,54**	**1.637.094**	**1,13**	**1.253.098**	**76,54**
Çuvaşistan	906.922	67,8	770.825	85,0	889.268	67,7	763.242	85,8
Tataristan	134.221	3,7	117.942	87,9	126.532	3,3	109.492	86,5
Başkurdistan	118.509	3,0	97.980	82,7	117.317	2,9	91.050	77,6
Hanti-Mansis	14.000	1,1	8.334	59,5	15.261	1,1	7.969	52,2
Komi	11.253	0,9	6.312	56,1	7.529	0,7	4.691	62,3

Kısaca değerlendirecek olursak İdil-Ural bölgesindeki üç Türk topluluğu Rusya'daki toplam Türk nüfusunun 7/10'sinini oluşturmaktadır. Bunlardan Tatarların % 15'i, Çuvaşların % 10'u ve Başkurtların % 5'i bölge dışında yaşamaktadır. Yani bu üç topluluğa dâhil yaklaşık bir milyon nüfus bölge dışında RF'nun değişik bölgelerinde yaşamaktadır. Kendi bölgelerindeki nüfus anadilini bir şekilde koruyabilmektedir. Ancak bölge dışındaki bu bir milyon civarındaki nüfusun anadillerini bilme oranı çok yerde % 50'nin altındadır. Kullanma oranları ise hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bunların durumu Sibirya'daki az nüfuslu topluluklardan daha da kötüdür. Önümüzdeki yıllarda en büyük nüfus kaybı burada yaşanacaktır.

Kuzey Kafkasya Bölgesi

Kafkas dağlarının kuzey etekleri ile Terek ve Kuban nehirleri arasında uzanan Kuzey Kafkasya, bir ırklar ve diller mozaiğidir. Çerkezler, Çeçenler, İnguşlar, Avarlar, Lezginler ve Osetler'in başlıcalarını oluşturduğu Kafkas toplumları, her biri birkaç yüz bin kişilik 50'ye yakın Müslüman kavimlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında Azeriler, Kumuklar, Nogaylar, Karaçaylar, Balkarlar ve Kafkasya Türkmenleri gibi çeşitli Türk kavimleri de mevcuttur. Kuzey Kafkasya bölgesinde yaşayan 14,5 milyon nüfusun 6,7 milyonu Krasnodar ve Stavropol kraylarında olmak üzere, 7,8 milyonunu Ruslar, 5 milyonunu Kafkas toplulukları, 1 milyonunu Türkler ve geri kalanını da diğer topluluklar oluşturmaktadır. Kuzey Kafkasya'da yaşayan Türk boylarından Karaçay ve Balkarlar adına Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkez özerk cumhuriyetleri kurulmuştur. Ayrıca Dağıstan Ö.C.'nde de bilhassa Kumuk ve Nogaylar olmak üzere çeşitli Türk toplulukları yer almaktadır (Yiğit, 2006). Rusya Federasyonu içinde Rus nüfus oranının en düşük olduğu bölge Kafkasya'dır. Anadillerini bilme ve kullanma oranının en yüksek olduğu bölge de Kafkasya'dır. Dolayısıyla anadilini bilme ve kullanma oranı en yüksek olan Türk toplulukları da bu bölgede yaşayan topluluklardır.

Karaçay-Balkar Türkleri

Karaçaylılar, kendi özerk bölgeleri olan Kuban vadilerinin (Uçkulan, Teberde, Zelencuk) orta ve yukarı kısımlarında yaşamaktadırlar. 2002'de Karaçay nüfusu 192.182'dir. Bu nüfusun % 88'i yani 169.198'i Karaçay bölgesinde yaşamaktadır. % 8'i (15.146) Stavropol krayında, ‰ 7'si de (1.273) Kabarday-Balkar cumhuriyetinde yaşamaktadır. Kafkasya'nın diğer

kısımlarındakilerle birlikte toplam nüfusun % 98'i Kafkasya'da bulunmaktadır. Balkarlar ise, Karaçayların doğusunda Baksam, Çegem ve Terek nehirlerinin geçtiği vadilerde yoğunlaşmışlardır. 1989'da Rusya Federasyonu'nda 78.341 olan Balkar nüfusu, yaklaşık % 50'lik bir artışla 2002'de 108.426'ya yükselmiştir. Bu artışta BDT'nden ülkelerine dönen nüfusun payı yüksektir. Bu nüfusun % 97'si kendi ülkesinde, % 1,5'i komşu ülkelerde yaşamaktadır. Yani Karaçay-Balkar Türklerinin tamamına yakını kendi ülkelerinde yaşamakta, bölge dışında çok az nüfusları bulunmaktadır.

2002 sayımına göre Karaçay-Balkar Türkçesini bilenlerin sayısı 303 bin kişidir. Bunlardan 285 bin kişinin anadili, 18 bin kişinin de sonradan öğrendiği dildir. Karaçay-Balkar Türklerinde anadilini bilme oranı % 95'dir. Bir önceki sayıma göre 2 puanlık bir düşüş olsa da oldukça yüksek bir orandır. Bu oran kendi ülkelerinde % 98'e çıkmaktadır. Dolaysıyla anadillerini bilme ve kullanma durumu bakımından en az sorun yaşayan topluluklardan biri Karaçay-Balkar Türkleridir.

Tablo 6: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Karaçay-Balkar Türklerinin bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%
Toplam	**228.673**	**0,05**	**221.621**	**96,92**	**300.608**	**0,07**	**285.460**	**94,96**
Karaçay-Çerkez	129.851	31,3	129.526	99,7	169.674	38,6	165.882	97,8
Kabardey-Balkar	71.995	9,6	70.815	98,4	106.224	11,6	103.704	97,6
Stavropol	14.008	0,5	12.659	90,4	15.929			
Diğer	12.819		8.621	69,7	8.781			

Kumuk Türkleri

2002 sayımında toplam sayıları 422.409 olan Kumukların % 87'si Dağıstan'da; Hasavyurt, Babayurt, Kızılyurt, Buynak, Kayakent, Kaytak ve başşehir Mahaçkale çevresine yerleşmişlerdir. Ayrıca, K.Osetya Ö.C.'nin Mozdak rayonunda (12.659,) Çeçenistan'nın Süyünçkale ve Gudermes şehirleri çevresinde (8.883) ve Kafkasya'nın diğer kısımlarında da 23 bin kadar Kumuk yaşamaktadır. Yani toplam Kumuk nüfusun % 95'i Kafkasya'da, % 3'ü Tümen oblastında ve % 1'i Aşağı İdil bölgesinde, geri kalanı da Moskova ve Rusya'nın diğer bölgelerinde bulunmaktadır. Kumuklar Dağıstan'da yaşayan üçüncü en kalabalık topluluktur. Ülke nüfusu içindeki oranı 14,2'dir.

2002'de Kumukça bilenlerin sayısı Kumukların sayısından fazladır. Nitekim 422 bin nüfusa karşın 458 bin dili bilen bulunmaktadır. Kumukça; 15,3 bini Avar, 11,6 bini Dargin, 7,2 bini Çuvaş, 6 bini Çeçen, 5 bini de Nogay olmak üzere yaklaşık 50 bin kişi tarafından bilinmektedir. Anadilini bilen Kumukların sayısı ise 409 bindir. Yani Kumuklarda anadilini bilme oranı % 97'dir. 1989'a göre yüzde birlik bir azalma olmakla birlikte, bu oran Kuzey Osetya'da % 96, Hanti-Mansis'de % 92, Yamola-Nenets'de % 88'e düşmektedir. Genelde yüksek bir anadil kullanımı olmakla birlikte bölge dışında bu oran düşmektedir. Kumukça'yı bilen farklı topluluklarda çok sayıda kişi olduğu gibi Kumuklarda

da farklı dilleri bilme oranı yüksektir. Nitekim Kumuklardan 6,7 bin kişi Avarca, 2,5 bin kişi Dargince, 2,4 bin kişi Çeçence, 650 kişi Azerice, 350 kişi Nogayca ve 320 kişi de Türkiye Türkçesi bilmektedir.

Tablo 7: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Kumukların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**277.163**	**0,19**	**270.857**	**97,72**	**422.409**	**0,29**	**408.905**	**96,80**
Dağıstan	231.805	12,9	229.436	99,0	365.804	14,2	362.506	99,1
K.Osetya	9.478	1,5	9.293	98,0	12.659	1,8	12.220	96,5
Hanti-Mansis	3.077	0,2	2.888	93,9	9.554	0,7	8.832	92,4
Çeçenya-Inguşetya	9.853	0,8	9.389	95,3	8.976	0,8		
Yamola-Nenets	672	0,1			2.613	0,5	2.287	87,5
Kabardey-Balkar	624	0,1			713	0,1	616	86,4
Kalmukya	1.530	0,5	1.511	98,8	621	0,1	610	98,2

Nogay Türkleri

Kafkasya'da geniş bir alana dağılmış olan Nogayların büyük bölümü Dağıstan'ın kuzeyinde Terek deltasında yaşamaktadırlar. 2002 nüfus sayımında 90.666 olan Nogay nüfusunun 38.168'i, yani toplam Nogay nüfusunun % 42'si bu bölgede bulunmakta ve Dağıstan nüfusunun % 1,5'ini oluşturmaktadır. Stavropol krayında 20.680, Karaçay-Çerkez cumhuriyetinde 14.873, Çeçenistan'da 3.572, Astrahan'da 4.570 olmak üzere toplam nüfusunun % 92'si Kafkasya ve Astrahan'da, yaşamaktadır. Ayrıca Sibirya'da, Tümen oblastında 4.272 Nogay nüfus bulunmaktadır. Nogaylar Kafkasya'da anadilini bilme oranı en düşük topluluktur. Bunda dağınık halde bulunmalarının payı büyüktür. 2002 sayımında 90 bin kişi tarafından bilinen Nogaycayı bilenlerden 82 bini Nogay'dır. Nogaylarda anadilini bilme oranı % 91'dir. İki sayım arasında bu oran değişmemiştir. Belli alanlarda toplandıkları Dağıstan'da, Çeçenya'da ve Karaçay-Çerkez'de % 96 olan anadili bilme oranı Hanti-Mansis, Yamola-Nenets ve Kalmukya gibi bölgelerde % 75'lere gerilemektedir.

Tablo 8: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Nogayların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**73.703**	**0,05**	**66.641**	**90,42**	**90.666**	**0,06**	**82.110**	**90,56**
Dagistan	28.294	1,6	23.803	84,1	38.168	1,5	36.395	95,4
Stavropol	15.569	1,0	27.415	176,1	20.680	0,8		
Karaçay-Çerkez	12.993	3,1	12.598	97,0	14.873	3,4	14.226	95,6
Astrakhan	3.958	0,5	3.836	96,9	4.570	0,5		
Çeçenya-Inguşetya	6.884	0,5	6.808	98,9	3.572	0,3	3.433	96,1
Hanti-Mansis	355	0,0			2.502	0,2	1.893	75,7
Yamola-Nenets	648	0,1			1.708	0,3	1.369	80,2

Azeri Türkleri

Dağıstan nüfusu içinde % 4,3'lük orana sahip olan Azeri nüfusun miktarı ise 2002'de 111.656'dır. Azeriler Azerbaycan sınırına yakın olan Hazar kıyısındaki Derbent civarında yaşamaktadırlar. Dağıstan'dan başka Rusya Federasyonunun diğer kısımlarında da çok sayıda Azeri nüfus bulunmaktadır. Sovyetler Birliği dağılmadan önce, 1989 sayımında RF'nda 336 bin kadar Azeri var iken, % 85'lik bir artışla 2002 sayımında bu sayı 622 bine yükselmiştir. Bağımsızlık kazanan diğer Türk topluluklarının nüfuslarındaki azalma karşısında, Azeri nüfustaki bu artış oldukça ilginç ve özel olarak araştırılması gereken bir konudur. Bilhassa Moskova'daki artış çok fazladır. Moskova'da 1989'da 20.727 Azeri yaşarken, bu sayı 2002'de 95.563'e yükselmiştir. 2002 sayımına göre Kafkasya ve Aşağı İdil bölgesinde 185 bin, Merkezi ve Kuzeybatı Rusya'da 207 bin, Volga ve Ural bölgesinde 150 bin ve Sibirya ve Uzakdoğu'da 80 bin Azeri nüfus yaşamaktadır (Yiğit, 2006).

Dağıstan'da yaşayan 112 bin Azeri'den 110 bini anadilini bilmektedir. Yani bu bölgede Azeri nüfusun tamamına yakını anadilini bilmektedir. Hatta Dağıstan'da 135 bin kişinin Azerice bildiğini de dikkate alırsak, buradaki Azerilerin durumu kendi ülkelerindekilerden faksızdır. Rusya genelinde ise, 622 bin olan Azeri nüfusa karşılık 670 bin kişi Azerice bilmektedir. Ancak bunlardan sadece 506 bini Azeri'dir. Yani Rusya genelinde her beş Azeri'den biri anadilini bilmemektedir. Azericeyi bilenler arasında 57 bin Ermeni ve 35 bin Rus olması dikkat çekici bir durumdur.

Kazak Türkleri

2002 nüfus sayımına göre Rusya Federasyonunda yaşayan 654 bin kazak nüfusun % 80'i Kazakistan'a komşu bölgelerde bulunmaktadır. Buralardaki Kazak nüfus Rusya'ya sonradan yerleşmiş göçmen nüfus değildir. Eskiden beri bu bölgelerde bulunan ancak sınırlar çizilirken Kazakistan dışında bırakılmış yerli nüfustur. Mesela, 1925'de bir bölümü Başkurdistan'dan, büyük bir bölümü de Kazakistan'dan ayrılarak oluşturulan Orenburg oblastında 126 bin Kazak nüfus bulunmaktadır. 1925'de bu oblastın kurulmasının asıl nedeni iki Türk ülkesinin arasında bir tampon bölge meydana getirmektir. Ayrıca İdil-Ural bölgesinde Kazakistan ile sınır olan Saratov'da 78 bin, Çelyabinsk'de 36 bin ve Samara'da 15 bin olmak üzere bu bölgede toplam 200 bin kadar Kazak nüfus yaşamaktadır. Aşağı İdil bölgesinde de 196 bin Kazak nüfusu yaşamaktadır. Ayrıca yine Kazakistan ile sınırı olan Sibirya eyaletlerinden Omsk'da 82 bin, Tümen'de 19 bin, Kurgan'da 15 bin, Altay krayı ve Altay cumhuriyetinde 22 bin olmak üzere 135 bin kadar Kazak nüfusu daha yaşamaktadır. Yani 654 bin nüfusun 530 bini Kazakistan'a sınır olan bölgelerde bulunmaktadır. Rusya'daki Kazaklardan 471 bini anadilini bilmektedir. Yani Kazakların ancak % 72'si anadilini bilmektedir. Buna karşın bu oran Kazak nüfus bölgelerinde oldukça farklıdır. Nitekim 1989 değerlerine göre Kazak nüfusun anadilini bilme oranı Astrahan, Kalmukya, Omsk ve Altay cumhuriyetinde % 95, Orenburg, Volgograd ve Kurgan'da % 90; buna karşın Moskova'da % 75, St.Petersburg'da % 70, Uzakdoğu eyaletlerinde ise daha da düşüktür.

Sibirya Bölgesi

Sibirya, Ural dağlarının doğusunda kalan bütün Kuzey Asya topraklarına verilen genel bir isimdir. Batıda Ural dağlarından başlayan Sibirya, doğuda Büyük Okyanus (Pasifik) kıyılarına kadar uzanan, toplam alanı 13 milyon km^2'yi aşan bir bölgedir. Sibirya'da, bilhassa Batı ve Orta Sibirya ile Altay-Sayan Dağları bölgesinde dağınık olarak çeşitli Türk boyları yaşamaktadır. Sibirya'da Saha, Tuva, Hakasya ve Altay cumhuriyetleri ile Taymur Dolgan-Nenets özerk bölgesi Türkler adına oluşturulmuş idari bölgelerdir. Eskiden kendilerine ait resmi bir bölgeleri olduğu halde bugün bulunmayan Şor ve Tofa Türkleri ile Batı Sibirya Tatarları da bu bölgenin yerli halkıdır. Bu toplulukların toplam nüfusları bir buçuk milyonu bulmaktadır. Batı Sibirya'da Obi ve İrtiş nehirlerinin vadilerinde yaşayan ve sayıları 450 binden fazla olan **Batı Sibirya Tatarları** sayıca bilhassa Tobol, Tümen, Tom ve Baraba'da fazla olduklarından bu şehirlerin adlarıyla anılırlar. Zengin bir petrol ve doğal gaz sahası olması sebebiyle, bölgeye çok sayıda Rus yerleştirilmiş, dolayısıyla buradaki Türkler azınlıkta kalmışlardır (Yiğit, 2000). Bu bölgede yaşayan Sibirya Tatarları ile ilgili istatistikler genel Tatar nüfusu içinde verilmektedir. Ancak 2002 sayımında 9.611 Sibirya Tatarı nüfusu ayrıca gösterilmiştir. Bunların 7.890'ı Tümen, 1.081'i Kurgan ve 315'i Omsk oblastlarında yer almaktadır. Diğer topluluklardan önce resmi bölgesi bulunmayan Şor ve Tofaları sonrada diğerlerin ele alacağız.

Şor Türkleri

2002 nüfus sayımında nüfusları 13.975 olan Şorlar, Batı Sibirya'da Kemerovo oblastında Novokuznetsk civarında Taştagol ve Mejdureç rayonlarında, Alatau (Ala-dağ)'nun kuzey eteklerinde, Tom ırmağının Kondoma ve Mrassu kolları kıyılarında yaşamaktadırlar. Burada 1926'da Gornoy Şorii (Dağlık Şor) özerk bölgesi kurulmuş, ancak 1939'da lağvedilmiştir. 1926'da toplam 12.601 olan Şorların nüfusu 1970'e kadar az da olsa artmış ve bu tarihte 16.494'e yükselmiş, fakat bu tarihten sonra sürekli azalarak bugün 14 bin civarına inmiştir. Şor nüfusun % 83'ü Kemerovo oblastında, % 8'i Hakasya'da yaşamaktadır. 2002'de 6.210 kişi Şorca bilmektedir. Bu rakam toplam nüfusun yarısından da azdır. Nitekim anadilini bilen Şorların sayısı 5.473 kişidir. Yani Şor nüfusun % 60'ı anadilini bilmemektedir. Kendi bölgeleri olan Kemerova'da bile anadili bilme %'si 42'dir. Bu oran 1989'da % 59 iken 13 yılda % 17'lik bir gerileme olmuştur (**Tablo 9**). Bu gidişle 20-30 yıl sonra bu dili bilen kişi kalmayacaktır. Eskiden Şamanist olan Şorların bugün bir kısmı Hıristiyanlaşmıştır. Varlıklarını korumakta zorlanan Şorlar günden güne ana dillerini unutmakta ve Ruslaşmaktadırlar.

Tablo 9: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Şorların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	1989	Bölge	Anadilini Bilen		2002	Bölge	Anadilini Bilen	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**15.745**	**0,01**	**8.373**	**53,33**	**13.975**	**0,01**	**5.473**	**39,16**
Kemerovo	12.585	0,4	7.480	59,4	11.554	0,4	4.936	42,7
Hakas	1.207	0,2			1.078	0,2	487	45,2
Krasnoyarsk	1.560	0,0	893	57,2	201	0,0		
Altay Cum.	159	0,0			141	0,1	50	35,5
Diğer	1.441				1001			

Tofa Türkleri

Küçük bir Türk topluluğu olan Tofalar (Karagaslar) ise, Sibirya'nın güneyinde İrkutsk oblastının Tuva cumhuriyeti sınırı yakınlarındaki Doğu Sayan Dağları'nın doğu eteklerinde yer alan, Uda, Biryusa, Kan ve Gutara ırmaklarının yukarı çığırlarında yaşarlar. 1930'da burada Tofa Milli Bölgesi (Tofalarsky Natsionalnyy Rayon) ilan edilmişse de sonradan iptal edilmiştir. Bugün İrkutsk oblastına bağlı Nizhneudinskij rayonuna bağlı Verkhnayay Gutara ve Nerkha Alygdzher köylerinde yaşamaktadırlar. 2002 nüfus sayımında 837 kişi olan toplam nüfuslarının % 86,4'ü bu bölgededir. Ruslar tarafından Hıristiyanlaştırılmış olan Tofalar, eski inançlarını da unutmamışlar ve bugün Şaman ritüelleri ile karışık bir Hıristiyan inancı yaşamaktadırlar. Çok az bir kısmı (1/7'i) anadillerini konuşabilen Tofalar bugün nerdeyse yok olmuş bir topluluktur. Başka bir değişle yeryüzünde sadece 120 kişinin bildiği ve bilen sayısının hızla azaldığı Tofaca, 15–20 yıl sonra sadece iki elin parmakları ile gösterilecek kadar az kişi tarafından bilinecektir.

Tablo 10: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Tofa Türklerinin bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	1989	Bölge	Anadilini Bilen		2002	Bölge	Anadilini Bilen	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**722**	**0**	**309**	**42,8**	**837**	**0,00**		**0,00**
Irkutsk	630	0,0	280	44,4	723	0,0	114	15,8
Diğer	92		29		114			

Tuva Türkleri

2002 sayımında Rusya Federasyonu'nda toplam sayıları 243.442 olan Tuva Türklerinin % 97'si kendi ülkelerinde, % 2'si de komşu ülkelerde yaşamaktadır. Ayrıca 26 bin kadarı da Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Soyotlar ya da Uryanhaylar olarak da bilinen Tuva Türkleri, Moğolcadan etkilenmiş bir Türk dili konuşan, Budizm, Şamanizm ve Lamaizm karışımı bir inanca sahip topluluktur (Fridman, 2002). 2002'de 243 bin kişi Tuvaca bilmektedir. Bunlardan 233 bini Tuva Türklerinden geri kalan, 10 bin kişinin 1.620'si Rus olmak üzere genelde bölge topluluklarındandır. Tuva Türkleri Sibirya bölgesindeki benliğine en fazla bağlı olan Türk topluluğudur. Toplumun % 96'sı anadilini bilmektedir. Bu oran kendi ülkesinde % 99'u bulmaktadır.

Tuvalılar içinde toplam nüfusları 4.442 olan ve 4.435'i Tuva'da belli bir bölgede kırsal kesimde yaşayan Tuva-Todjin olarak adlandırılan bir alt grup bulunmaktadır. Bu topluluğun da anadilini kullanma oranı çok yüksektir. Tuva, Moğolistan ile sınırı olan ve bir ara Moğolistan'a bağlı kalmış bir ülkedir. Bu nedenle Tuva Türklerinden 2.800 kişi Moğolca da bilmektedir.

Tablo 11: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Tuva Türklerinin bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**206.160**	**0,14**	**203.208**	**98,57**	**243.442**	**0,17**	**232.945**	**95,69**
Tuva	198.448	64,3	196.534	99,0	235.313	77,0	231.775	98,5
Krasnoyarks	2.083				1.492	0,1		
Hakasya	517				494	0,1	370	74,9
Diğer	5.112		6.674		6.143		800	

Hakas Türkleri

2002 nüfus sayımına göre Rusya Federasyonu'nda 75.622 Hakas mevcuttur. Bunların % 87'si kendi ülkelerinde, % 6'sı Krasnoyarks krayında, % 2'si Tuva cumhuriyetinde ve % 1'i de Kemerovo'da yaşamaktadırlar. 1926'da Hakasya nüfusunun % 50'sini oluşturan Hakaslar, bugün % 12'lik oranlarıyla kendi ülkelerinde bile küçük bir azınlık durumundadırlar. Hakasların 76 bin kişilik nüfuslarına karşılık, Hakasça 52 bin kişi tarafından bilinmektedir. Hakaslardan anadilini bilenlerin oranı % 65'dir. Başka bir ifade ile her üç Hakas'tan birisi anadilini bilmemektedir. 1989'da bu oranın % 77 olduğu düşünülürse, kaba bir hesapla her yıl bir puanlık gerileme söz konusudur. Bu böyle sürerse 50 yıl sonra bu halk yok olacaktır. Hakasların kendi ülkeleri dışında dil bilme ve kullanma oranı hızla düşmektedir. Komşu ülkelerde bile Hakas nüfusun yarıdan fazlası anadilini bilmemektedir. Daha önce Hakas nüfusu içinde sayıldığı halde 2002'de ayrı sayılmış olan Çulım Türkleri, Hakaslara ve Şorlara yakın bir topluluktur. Sayıları 656 kişi olan Çulım Türkleri, Çulım ırmağının Yayla ve Kiya kolları boylarında, Tom oblastının Teguldet rayonu (485) ile Krasnoyarks oblastının Tühtet rayonunda (160) yaşamaktadırlar. Bunlardan sadece 110 kişi dillerini bilmektedir.

Tablo 12: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Hakasların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**78.500**	**0,05**	**60.168**	**76,65**	**75.622**	**0,05**	**49.105**	**64,93**
Hakasya	62.859	11,1	52.302	83,2	65.421	12,0	46.502	71,1
Krasnoyarsk	6.566	1,9	3.618	55,1	4.489	0,2		
Tuva	2.258	0,7	1.320	58,5	1.219	0,4	488	40,0
Diğer	6.817		2.928	43,0	4.493		2.115	

Altay Türkleri

2002'de kendi ülke nüfusunun % 31'ini oluşturan ve toplam nüfusları 67.239 olan Altaylıların % 93'ü kendi ülkelerinde yaşamaktadır. Altay cumhuriyeti dışında, iki bin kadarı Altay krayında olmak üzere, üç bin kadar Altay Türkü komşu ülkelerde bulunmaktadır. Eskiden Şamanist inanca sahip olan ve günümüzde bir kısmı Hıristiyanlaşmış olan Altaylılar da benliklerini korumakta zorlanmaktadırlar. Altay Türklerinden yaklaşık 59 bin kişi (nüfusun % 88'i) anadilini bilmektedir. Altay Türklerinin anadili bilme oranı 1989'a göre artmış gibi görünmektedir. Ancak burada Altay Türklerinin sayısında 10 bin kadar bir azalma söz konusudur. Bu nüfusun azalması kimlik beyanındaki değişiklik ile ilgilidir. Şöyle ki; Altay Türkleri, Altay Kişi, Teleut, Telengit, Tubaları, Kumandı ve Çelkan (Lebed) boylarından oluşur ve bunların hepsi istatistiklere Altaylı olarak geçerdi. Son yıllarda nesli tükenen halklara yapılan yardımlardan faydalanmak için bu topluluklar kendilerini "Az Nüfuslu Halklar Listesi"ne kaydettirmek için ayrı kimlik beyanında bulunmuşlar ve 2002 istatistiklerine böyle geçmişlerdir (Somuncuoğlu, 2002). Kısacası Altay Türklerinin gerçek nüfusu 77.822 kişidir. Dolaysıyla anadilini bilme oranı da 75,8'dir. Yani bir ilerleme değil, bilakis gerileme söz konusudur. Bu boylardan Kumandıların % 32'si, Teleutların % 68'i, Tubaların % 27'si ve Çelkanların % 56'sı anadillerini bilmektedir. Telengitlerin anadili Altaycadır ve % 98'i anadilini bilmektedir.

Tablo 13: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Altay Türklerinin bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları..

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**69.409**	**0,05**	**59.084**	**85,12**	**67.239**	**0,05**	**59.045**	**87,81**
Altay Cum.	59.130	31,0	52.970	89,6	62.192	30,6	55.473	89,2
Altay Kray	4.834	2,3	2.812	58,2	1.880	0,1		
Diğer	5.445		3.302	60,6	3.167		3.572	

Saha Türkleri

2002 yılında toplam sayıları 443.852 kişi olan Saha Türkleri kendi ülkelerinde azınlık durumundadırlar. 1926'da ülke nüfusunun % 83'ünü oluşturan Sahalar ülkelerine sürekli nüfus yerleştirildiği için sayıları artsa da oranları düşmüş ve 1989'da % 33'e gerilemişti. Ancak 1989–2002 sayımları arasında 230 bin nüfus ülkeden ayrılmış, Sahaların ve diğer bölge halklarının nüfusları artmakla birlikte ülke nüfusu 145 bin azalmıştır. Sahalar bugün ülke nüfusunun ancak % 46'sını oluşturmaktadırlar. Ülke dışındaki Saha nüfusun oranı hiçbir sayımda toplam nüfusun % 5'ini bulmamıştır. 2002 sayımında da toplam nüfusun % 97,4 kendi ülkesinde diğerleri de komşu ülkelerde bulunmaktadır. Moskova ve St. Petersburg'daki Saha sayısı 2.500 kadardır. 2002'de Sahaca konuşanların toplam sayısı 456.300 kişidir. Sahaca bilenlerin yaklaşık 16 bini Evenki, 10 bini Even ve 12 bini de Ruslardan oluşmaktadır. Anadilini bilen Saha Türklerinin sayısı ise 414 bin kişidir. Yani toplam nüfusun % 93'ü anadilini bilmektedir. Bu oran Sibirya toplulukları içinde oldukça yüksek bir değerdir. Saha Türklerinin 2/3'sinin kırsal kesimde yaşıyor olması

benliklerini korumalarında avantaj sağlamaktadır. Şehirlerde yaşayan Slav yerleşimcilerle zaman zaman ciddi problemler yaşanmakta ve bu nedenle büyük miktarlarda Slav nüfus bölgeden göç etmektedir. Slav ve diğer nüfusun ülkeden ayrılması, ülke nüfusunun azalmasına neden olsa da, Saha nüfusun kendi ülkesindeki konumunu güçlendirmektedir.

Tablo 14: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Saha Türklerinin bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**380.242**	**0,26**	**357.522**	**94,02**	**443.852**	**0,31**	**413.602**	**93,18**
Sakha (Yakutya)	365.236	33,4	347.286	95,1	432.290	45,5	407.496	94,3
Habarov	1.578	0,1	931	59,0	1.454	0,1		
Evenk	937	3,8	830	88,6	991	5,6		
Diğer	12.491		9.406	75,3	9.117		6.106	67,0

Dolgan Türkleri

Sibirya'nın kuzey kesimlerinde Taymur yarımadasında Putorana ve Anabar platosunda Hatonga nehri boylarında göçebe olarak yaşayan bir Türk boyu olan Dolganlar, Taymur (Dolgan-Nenets) Özerk bölgesinin iki kurucu halkından büyük olanıdır. Dolganların bu bölgedeki nüfusu 2002 sayımına göre 5.517'dir. Ayrıca Yakutistan'ın Anabar rayonunda ve Krasnoyarsk'da da bulunmaktadırlar. Dolganca bilenlerin toplam sayıları 4.865'dir. Dolganların 2/3'si anadilini bilmektedir. Ancak kendi ülkeleri dışında bu oran hızla düşmektedir. Mesela Yakutistan'da yaşayan 1272 Dolgan'dan sadece 41'i Dolganca bilmekte, bunların 1.217'si Saha Türkçesi konuşmaktadır. Aslında Dolganca, Saha Türkçesinin bir şivesidir. Dolgan nüfusun % 80'i kırsal kesimde yaşadığı için küçük bir topluluk olmalarına rağmen anadillerini konuşma oranı oldukça yüksektir.

Tablo 15: 1989 ve 2002 nüfus sayımlarında Dolgan Türklerinin bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari	**1989**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**		**2002**	**Bölge**	**Anadilini Bilen**	
Birim	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si	**Nüfusu**	n.%si	**Sayısı**	%si
Toplam	**6.584**	**0**	**4.768**	**72,24**	**7.261**	**0,01**	**4.538**	**62,50**
Taymur (Dolgan-Nenets)	4.939	8,9	4.456	90,2	5.517	13,9	4.347	78,8
Krasnoyarsk	521	0,2	312	59,9	288	0,0	150	52,1
Sakha	731	0,1			1.272	0,1	41	3,2
Diğer	393			0,0	184			0,0

SONUÇ

Rusya Federasyonu içinde yaşayan ve toplam sayıları yaklaşık 12,5 milyonu bulan çeşitli Türk topluluklarından anavatanları Rusya içinde bir bölge olmayanlar hariç tutulduğunda 26 farklı topluluğa ait toplam 11,8 milyon Türk nüfusu bulunmaktadır. Bunların % 75'i İdil-Ural Türkleri, yani Tatar, Başkurt ve Çuvaşlardır. % 18'i Kafkasya Türkleri ve Kazaklardır. % 7'si ise Sibirya Türkleridir. Bu bölgelere göre bir değerlendirme yaparsak;

Kafkasya'da yaşayan Türk topluluklarının nüfuslarının tamamına yakın bir kısmı kendi bölgesinde yaşamaktadırlar. Rus nüfus oranının düşük olduğu ve nüfusun yarıdan fazlasının kırsal kesimde yaşadığı bu bölgede, kendi dillerini bilme ve kullanma oranı yüksektir. Din ve geleneklere bağlılığın fazla ve nüfus artış hızının da yüksek olduğu bu bölgedeki Türk nüfusunun varlığını uzun süre koruyabileceği görülmektedir.

En kalabalık Türk topluluklarının yaşadığı İdil-Ural bölgesi, 500 yıla yaklaşan bir süredir Rus işgalinde yaşıyor olmalarından dolayı, Rusya içinde en fazla dağılmış ve Ruslarla en fazla kaynaşmış topluluklardır. Nitekim Tatarların % 15'i, Çuvaşların % 10'u ve Başkurtların % 5'i bölge dışında yaşamaktadır. Bu nedenle bu büyük ve güçlü topluluklarda toplam nüfusun yaklaşık % 30'u anadilini bilmemektedirler. Anadilini bilenlerin de günlük hayatta dillerini kullanma imkânları sınırlıdır. Tatarların 2/3'ü Çuvaşların yarıdan biraz fazlası ve Başkurtların yarıya yakını şehirlerde yaşamaktadır. Yani şehirleşme oranının yüksek olması diğer toplumlarla bir arada yaşamalarını gerektirmekte ve bu nedenle kalabalık oldukları bölgelerde bile anadillerini unutma hızı gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca bu toplulukların nüfus artış hızı da düşüktür. Bu bölgede dil ve kültürlerini koruma açısından en güçlü topluluk Başkurtlar en zayıf topluluk ise Çuvaşlardır. Ancak bu üç topluluktan bilhassa bölge dışında yaşayan yaklaşık bir milyon kişi yakın gelecekte anadillerini tamamen unutma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar.

Sibirya bölgesindeki Türk toplulukları sayıca az ve birbirleriyle ilişkilerini sürdüremeyecek kadar dağınık bir halde yaşamaktadırlar. Ayrıca toplumsal ve kültürel açıdan zayıf olmaları nedeniyle güçlü Rus varlığı karşısında günden güne erimektedirler. Geleneksel dinlerini bırakarak Hıristiyanlaşmakta ve anadillerini unutmaktadırlar. Sibirya bölgesinde uzun süre varlıklarını koruyabilecek iradeye sahip en önemli topluluk Tuva Türkleridir. Din, dil ve geleneklerini koruma kararlılığı gösteren ve milliyetçilik hislerinin kuvvetli olduğu bilinen Tuva Türklerinin hemen tamamı kendi bölgesinde yaşamaktadırlar. Ayrıca Tuva cumhuriyeti Rus nüfus oranının en düşük olduğu bölgelerden biridir. Sibirya'nın kuzeyinde yaşanması en zor bölgelerde yaşayan Saha ve Dolgan boyları da varlıklarını bir müddet daha rahatlıkla koruyabilecek gibi görünmektedirler. Ancak zengin yer altı kaynakları nedeniyle çok sayıda Rus nüfusun yerleştiği sahalarda yaşayan Hakas ve Altay Türkleri ile sayıları sürekli azalan Şor ve Tofalar dillerini büyük ölçüde unutmuş görünmektedir. Bilhassa Şor ve Tofaların 20–30 yıl içinde tamamen yeryüzünden silineceklerini söylemek artık kehanet olmaktan çıkmıştır. Sayıca az olsalar da çok çeşitli ve kökeni Türk tarihinin deriliklerine dayanan çok zengin bir kültürel mirasa sahip olan bu toplulukların varlığını koruması tüm Türk dünyası için önemli bir kültür meselesidir.

Bölgelere göre genel manzara bu şekilde olmakla beraber, bölge içinde; nüfus oranının düşmesine, kendi bölgesinden uzaklaşmaya bağlı olarak nüfusun anadilini unutma oranı da artmaktadır. Ayrıca şehirleşme oranı artan bilhassa küçük topluluklarda anadili unutma oranı çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Yani

gelecekte ayakta kalabilecek topluluklar, kendi bölgesinde, bir arada ve kırsal kesimde yaşayanlar olacaktır. Bunu sağlamak oldukça zor olduğuna göre bilhassa sayıca küçük toplulukların varlıklarını uzun süre sürdürmeleri imkânsız gibi görünmektedir.

Kısacası anadilini bilme bakımından Türk topluluklarını üç gruba ayırabiliriz. **Birinci grubu**, anadillerini bilme oranı % 90'ın üzerinde olan Kafkasya Türkleri, yani Kumuklar, Karaçay-Balkarlar ve Nogaylar ile Sibirya Türklerinden Tuva ve Sahalar oluşturur. Bunlar nüfuslarının çoğu kırsal kesimde yaşayan ve Sahalar hariç diğerleri, bulundukları bölgede Rusların küçük bir azınlık, yerli nüfusun ise büyük bir çoğunluk oluşturduğu yerlerde yaşamaktadırlar. **İkinci grubu**, kalabalık nüfuslu, ancak geniş sahalara dağılmış topluluklar oluşturur. Bu gruba İdil-Ural toplulukları, yani Tatar, Çuvaş ve Başkurtlar ile Kazak ve Azeriler girer. Bunlarda anadili bilme oranı % 90–70 arasındadır. Bunlardan Azeri ve Tatar nüfusun 2/3'sinden çoğu, Çuvaşlarda yarıdan biraz fazlası ve Başkurtlarda yarıdan biraz azı şehirlerde yaşar. Ancak Kazak nüfusun sadece 1/3'i şehirlidir. **Üçüncü guruba** giren toplulukların hepsi az nüfuslu Sibirya topluluklarıdır. Bunlarda nüfusun 2/3'si anadilini unutmuş, Rus nüfus oranının çok yüksek olduğu bölgelerde yaşayan ve eskiden Şamanist olan günümüzde eski inançları ile Hristiyanlık arasında bocalayan topluluklardır.

KAYNAKÇA

Akiner, Shirin, (1986), **Islamic Peoples of the Soviet Union: An Historical and Statistical Handbook.** New York: Routledge,.

Anderson, David G., (2002), *"Hakaslar"* H.C.Güzel-K.Çiçek-S.Koca (Ed.) **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara Cilt: 20, Bölüm: 102, sf. 200-204.

Bennigsen, Alexandre, and S. Enders Wimbush, (1986), **Muslims of the Soviet Empire: A Guide,** Bloomington: Indiana University Press.

Devlet, Nadir, (1993), **Çağdaş Türkîler; Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Ek cilt, Çağ yayınları-İstanbul.

Eickelman, Dale F., ed. (1993), **Russia's Muslim Frontiers: New Directions in Cross-Cultural Analysis**. Bloomington: Indiana University Press,.

Fridman, Eva J. N., (2002), *"Tuva Şamanizmi"* H.C.Güzel-K.Çiçek-S.Koca (Ed.) **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara Cilt: 20, Bölüm: 102, sf. 180-188.

Heleniak, Timothy, (2004), *"Geographical Dimensions of Russia's Demographic Crisis"*, **Chatham House Royal Institute of International Affairs,** London

Kozlov, Viktor, (1988), **The Peoples of the Soviet Union**. London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg, Bloomington, and Indianapolis: Indiana University Press.

MacConnell, G. D. & V. Mikhalchenko, (2000), **The Written Languages of the World: the Russian Federation.** The sociolinguistic Encyclopedia. Laval University, Quebec.

Somuncuoğlu, Anar, (2002), "*Altay Cumhuriyeti"* H.C.Güzel-K.Çiçek-S.Koca (Ed.) **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara Cilt: 20, Bölüm: 102, sf. 141-148.

Tishkov, Valery, (2002), "*Population Census and Changing Identities in Russia*" **Russian Census Workshop**, Brown University, Watson Institute, USA, March.

Yiğit, Ali, (2000), **Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası**, TİSAV Elazığ Şubesi Yayınları No:2, ELAZIĞ, Geliştirilmiş 2. Baskı,

----------, (2002), "*Başkurdistan"* H.C.Güzel-K.Çiçek-S.Koca (Ed.) **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara Cilt: 20, Bölüm: 102, sf. 88-93.

----------, (2006), "*Rusya Federasyonu'nda Türk Topluluklarının Yaşadığı Bölgelerdeki Nüfus Hareketleri ve Değişen Etnik Yapı",* **Ülkümüz,** 3/ 6; 69-88, Celalabad-Kırgızistan.

WEB

Goskomstat of Russia: http://www.gks.ru/default.asp

NUPI: Norsk Utenriikspolitisk Institutt-Centre for Russian Studies Norveç: **http://www.nupi.no/russland/datebase/start.htm**



60427
ACA

ISBN 978-975-16-2441-3 (tk.)
ISBN 978-975-16-2443-7 (2.c.)